

**„Jeśli zapomnę o Nich,
Ty Boże na Niebie,
zapomnij o mnie!”**

Adam Mickiewicz

PAMIĘCI
Żydów

zapomnianych
mieszkańców Łęczycy

Słowo wstępu

Łęczyca do II wojny światowej była wielokulturowym ośrodkiem miejskim będącym siedzibą władz powiatu. Wielokulturowość wynikała głównie z istnienia obok siebie społeczności polskiej i żydowskiej.

Od XIX wieku zaczęła pojawiać się także społeczność niemiecka i rosyjska.

Łęczyca przed 1655 r.

Ludność żydowska

Najślabiej znane są dzieje ludności żydowskiej w okresie zaborów. W prasie lub opracowaniach pojawiają się tylko nieliczne informacje. Brak natomiast całościowego obrazu żydowskiej społeczności w Łęczycy. Ogromną przeszkodą są źródła, które są liczne, jednak w większości spisane odręcznie w języku rosyjskim, co sprawia, że często stają się one nieczytelne.

Ludność żydowska

Żydzi zamieszkiwali Łęczycę już w czasach Kazimierza Wielkiego o czym świadczy przywilej wydany przez Kazimierza Jagiellończyka w 1453 r., a będący potwierdzeniem przywileju generalnego wydanego przez Kazimierza Wielkiego w 1357 r. . Spis ludności z 1800 roku dokonany przez von Holschego wymienia 2116 mieszkańców z których prawie połowa (1029) osób była Żydami. Rozwój przemysłu włókienniczego doprowadził do gwałtownego skoku liczby ludności w połowie XIX wieku.

Ludność żydowska

W roku 1810 liczba mieszkańców wynosiła około 2000. 12 lat później wzrosła ona do 3291 osób, a w roku 1828 było to już ponad 4200 mieszkańców. W roku 1860 liczba mieszkańców wynosiła prawie 5,5 tysiąca osób, z czego prawie 2,5 tysiąca było narodowości żydowskiej.

Ludność żydowska

Panująca w drugiej połowie XIX wieku epidemia cholery spowodowała spadek liczby ludności. W wyniku choroby zmarły 193 osoby, w tym aż 110 Żydów.

Najwięcej osób pochodzenia żydowskiego zamieszkiwało Łęczycę na początku XX wieku. W 1910 roku liczba ta wzrosła aż do 6050 osób. Dla porównania, Polaków w tym czasie w mieście było prawie o połowę mniej.

Spis mieszkańców Łęczycy z 1865r.

A photograph of a handwritten document listing residents of Łęczycy in 1865. The list is written in cursive and includes names and surnames. The entries are numbered from 14 to 23. The handwriting is somewhat faded and the paper shows signs of age.

14.	Jakob	Opusztal	
15.	Lajb	Skalski	
16.	Abraham	Skalski	g. 202. 6
17.	Daniel	Skalski	
18.	Michał	Wajchsal	
19.	Isaja	Baumgarten	
20.	Mojżesz	Majman	Weinbau
21.	Eliasz	Majer	Grünspä
22.	Wolf	Lajb	Rosent
23.	Samuel	Jakob	San
24.	Bajnis	Kaufeld	
25.	Israel	Mordke	
26.	Abraham	Wolf	

Żydzi w Łęczycy

Ludność żydowska

W okresie międzywojennym w stosunkach wyznaniowych mieszkańców Łęczycy dominującą pozycję miało wyznanie rzymskokatolickie, później mojżeszowe i ewangelickie. Z biegiem lat wzrastał odsetek ludności wyznania rzymskokatolickiego, a malał pozostałych wyznań. Wśród ludności żydowskiej główną przyczyną tego była emigracja do dużych miast przemysłowych oraz do Palestyny.

Ludność Łęczycy w okresie międzywojennym

Ludność Wyznania	1921		1931		1938	
	lb.	%	lb.	%	lb	%
Rzymskokato- lickie	8841	56,9	6839	64,2	8016	66,8
Ewangelickie	218	2,1	173	1,6	60	0,5
Mojżeszowe	4173	40,6	3616	33,9	3900	32,5
Inne	39	0,4	31	0,3	24	0,2
Ogółem	10 271	100,0	10 659	100,0	12 000	100,0

Ludność Łęczycy wg wyznania w latach 1921, 1931, 1938

Początki synagogi

Na początku drugiej połowy XVI wieku Łęczyca nie miała jeszcze synagogi, istniał wówczas jedynie „dom szkolniczy”, który również służył do odprawiania modlitw. Najstarsze zapisy dotyczące synagogi pochodzą z 1652 roku. Tego roku spaliła się ona w pożarze miasta, jednak szybko została uzyskana zgoda króla Jana Kazimierza na jej odbudowę.

Przeszkody w czasie odbudowy

W latach 1655 - 60 miał miejsce „potop szwedzki”, w związku z czym odbudowa synagogi nie była możliwa. Ponad 20 lat później król Jan III Sobieski powtórzył pozwolenie. Synagogę odbudowano, jednak pod koniec pierwszej połowy XVIII wieku świątynia ponownie spłonęła.

Mała i Wielka Synagoga

Odbudowano ją z drewna, gdyż dokumenty z 1777 roku mówią o dwóch synagogach – starej drewnianej i nowej murowanej. Drewniana nazywana była później Małą Synagogą. Zachowała się ona do pożaru w 1794 roku. Zezwolenie na budowę Wielkiej Synagogi wydał post factum w 1782 roku arcybiskup gnieźnieński Antoni Kazimierz Ostrowski.

Wielka Synagoga

Budowlę oparto o zachodnią część dawnych murów obronnych miasta. Wzniesiono ją w 1787 roku, w stylu klasycystycznym z elementami barokowymi. Około sto lat później wokół synagogi powstało drewniane ogrodzenie, natomiast murowane powstało dopiero na początku XX wieku.

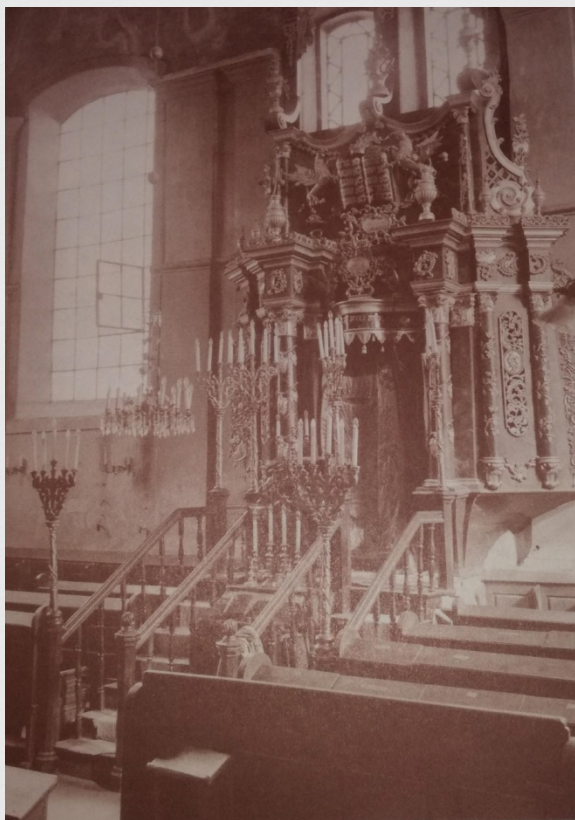
Wielka Synagoga

Wielka Synagoga

Wielka Synagoga

Mała Bożnica

Nie znamy dokładnej daty powstania synagogi zwanej Bożnicą, jednak pierwsze wzmianki o niej pochodzą z XVIII wieku. W tym budynku mieściło się mieszkanie rabina i Mała Synagoga, co potwierdzają dokumenty dotyczące naprawy drewnianego płotu przy ulicy Koszernej (obecnie Szpitalna).

Mykwa

W każdej gminie znajdować musiała się przynajmniej jedna łaźnia, która prawdopodobnie zlokalizowana była przy Bożnicy. Ustalono, że kąpiele miały miejsce dwa razy w tygodniu i w dni ustalone. Z łaźni korzystać mogli również chrześcijanie, jednak warunki sanitarne były fatalne. Pomieszczenia były zaniedbane, a woda spuszczana była wprost do ulicznych rynsztoków.

Szkoły

W każdej gminie działała również przynajmniej jedna szkoła religijna dla chłopców. Była ona utrzymywana przez gminę. Poza tym działały prywatne szkoły, zwane chederami. Pod koniec XVIII wieku na terenie Łęczycy było zatrudnionych 6 nauczycieli. Wychowankowie tutejszych szkół często dochodzili do wysokich godności.

Szkoła dla dziewcząt

Budynek mieścił się na rogu obecnej al. Jana Pawła II (1-go maja) i ulicy Kaliskiej

Chedery

W 1885 roku w Łęczycy istniało 29 chederów. Trzy znajdowały się w Małej Synagodze. Dokładny wykaz pochodzi z wizytacji przeprowadzonej przez Wiktora Butkiewicza. Okazało się wówczas, że żaden z nauczycieli chederów nie miał zezwolenia władz na nauczanie. Aby uniknąć zamknięcia lub całkowitej likwidacji szkół, w większości chederów zatrudniono byłego nauczyciela – Juliana Maj-Majewskiego.

Zagłada ludności żydowskiej w Łęczycy

W wyniku realizacji hitlerowskiej polityki zagłady ludności żydowskiej, niemal cała nacja została całkowicie wyniszczona. Z ok. 3650 Żydów, zamieszkujących Łęczycę przed wojną, tylko nieliczni przeżyli okupację.

Represje wobec Żydów w Łęczycy

Na ludność żydowską nałożono wiele ograniczeń. Dotyczyły one m. in. ograniczenia Żydom możliwości obrotu pieniężnego oraz zabroniły prowadzenia handlu towarami, surowcami skórzanymi i włókienniczymi. Żydzi zostali zmuszeni do noszenia żółtych opasek na ramieniu oraz Gwiazdy Dawida na piersi i plecach. Mieli oni również zakaz poruszania się po mieście od godziny 17 (później od 19) do 8 rano.

Represje wobec Żydów w Łęczycy

Na Żydów nałożone zostały kontrybucje w wysokości 500 tys. zł., a po jej zapłaceniu jeszcze 300 tys. zł. Szczególnie uciążliwy okazał się totalny przymus pracy. Każdego dnia Żydzi od rana do nocy musieli pracować przy odgruzowywaniu i porządkowaniu miasta. W wyniku zarządzeń ze stycznia 1940r. tutejszym Żydom skonfiskowano wszystkie sklepy i magazyny przekazując je miejscowym Niemcom.

Represje wobec Żydów w Łęczycy

Kontynuując represje wobec narodu żydowskiego, okupant, nakazał Żydom rozebrać cmentarz żydowski przy ul. Dominikańskiej, a następnie zebrać macewy i ułożyć z nich chodniki. Nagrobki były ułożone do góry symbolami religijnymi, by przechodnie je deptali.

W tym czasie najbardziej drastycznym posunięciem okupacyjnych władz było podpalenie synagogi.

Pożar synagogi

Synagoga spłonęła w 1940 roku, podpalona przez Niemców.

Żydzi rozbierający spaloną synagogę

Łęczycza w czasie okupacji

W czasie drugiej wojny światowej w Łęczycy stworzono getto dla mieszkańców narodowości żydowskiej. Znajdowało się ono przy obecnej ul. Żydowskiej, Poznańskiej, Szpitalnej i Kowalskiej.

Getto żydowskie

Getto żydowskie

W getcie znajdowało się ponad 3 tys. Żydów. Panujący głód, zimno i brak opieki zdrowotnej powodowały liczne zachorowania i epidemie, których konsekwencją były masowe zgony jego mieszkańców. Od utworzenia getta do jego likwidacji zmarło w nim ok. 600 Żydów

Publiczne egzekucje

Likwidacja gett prowincjonalnych

W celu zastraszenia ludności żydowskiej, przeprowadzano publiczne egzekucje. Łącznie powieszono 95 Żydów. Na ustawionej na rynku szubienicy, z rozkazu hitlerowskich oprawców Żyd wieszał Żyda. Zwłoki pomordowanych wisiały przez pięć godzin, a następnie były chowane na cmentarzu żydowskim.

Likwidacja gett prowincjonalnych

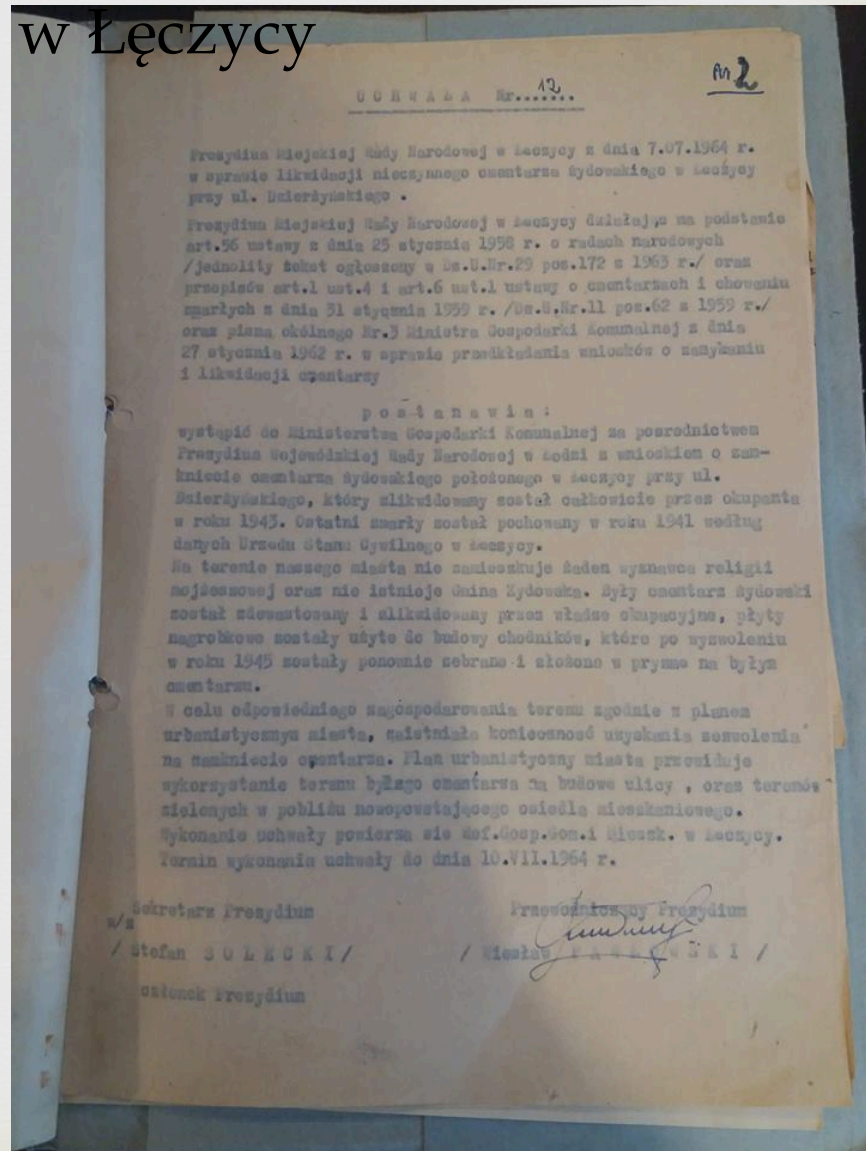
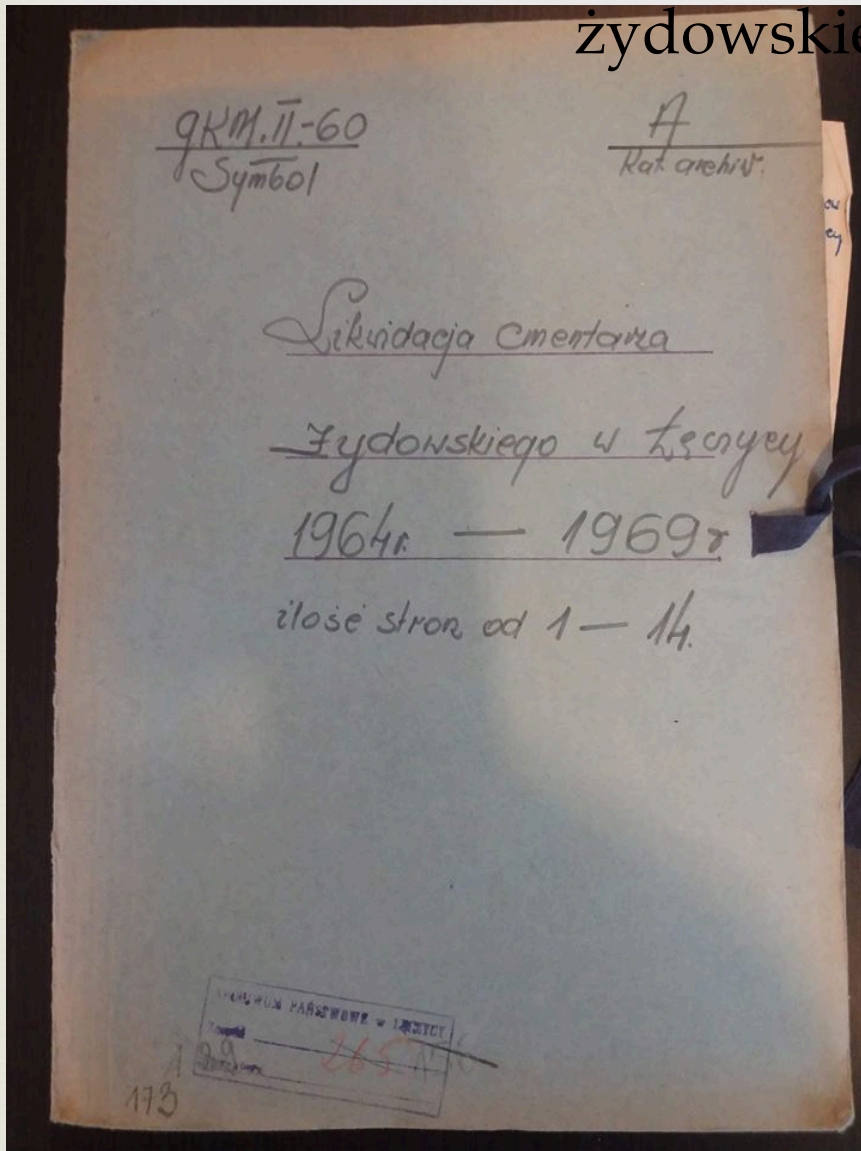
Ostateczna likwidacja łęczyckiego getta nastąpiła w dniach 14-15 IV 1942 r. Zgromadzoną na stadionie miejskim ludność poddano selekcji, w której wyniku ok. 500 zdrowych fachowców wysłano do getta w Łodzi, a pozostałych w liczbie ok. 2 tys., przetransportowano do obozów zagłady, głównie w Chełmie nad Nerem.

Sytuacja po II wojnie światowej

Po II wojnie światowej po żydowskich mieszkańcach naszego miasta nie pozostał prawie żaden ślad. Resztki cmentarza zlikwidowano w latach 1964 -1969 .
Trzy ocalałe w dobrym stanie macewy znajdują się w siedzibie Archiwum Państwowego w Płocku Oddział w Łęczycy.

Sytuacja po II wojnie światowej

Protokół z likwidacji pozostałości cmentarza żydowskiego w Łęczycy

Macewy

*Tu stała synagoga zbudowana w 1787r.
spalona przez Niemców w 1940r.*

W projekcie brali udział:

- ❧ Magdalena Batarowicz
- ❧ Aleksandra Brygier
- ❧ Michalina Błaszczyk
- ❧ Kacper Dudkiewicz
- ❧ Magdalena Raj
- ❧ Izabela Waliszewska
- ❧ Dominika Żmudzińska
- ❧ Julia Kaźmierczak
- ❧ Joanna Kasierska
- ❧ Paulina Dzieciatkowska
- ❧ Agnieszka Kaczmarek
- ❧ Julita Nawrocka
- ❧ Kamila Pawlak
- ❧ Opiekunem uczniów był mgr Andrzej Doliński

Bibliografia

- ❧ „Historia Żydów łęczyckich na przestrzeni wieków”.
Pod redakcją Tadeusza Grabarczyka.
- ❧ „Łęczyca dzieje miasta. Monografia miasta do
1990r.” Pod redakcją Ryszarda Rosina.
- ❧ Łosińska A., „Łęczyca zapomniana”
- ❧ Zasoby archiwalne. Archiwum Państwowe w Płocku
z Oddziałem w Łęczycy.
- ❧ Pisarkiewicz M., Z dziejów Gminy Żydowskiej w
Łęczycy w latach 1869 – 1914. Notatki Płockie
50/1-202, 29 – 34, 2005.

**„Jeśli zapomnę o Nich,
Ty Boże na Niebie,
zapomnij o mnie!”**

Adam Mickiewicz